

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 22 mars 1926 kl. 5 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående begränsning av gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag.

Motionerna.

Uti två inom andra kammaren väckta, till kammarens femte tillfälliga utskott hänvisade motioner, den ena, nr 26, av herr *Lindberg* och den andra, nr 201, av herr *Öhman* hava motionärerna var för sig hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag, för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst, och att Kungl. Maj:t därefter måtte utfärda de bestämmelser, eller för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunde förmedlas.

Motionerna innehålla var för sig motivering för det gjorda yrkandet, till vilka motiveringar utskottet får hänvisa.

Historik.

I anledning av förevarande motioner vill utskottet till en början i korthet erinra om de steg, som de senaste åren tagits för genomförande av likställighet mellan man och kvinna i fråga om rätt att innehava statstjänst och allmänt uppdrag.

Efter förslag av Kungl. Maj:t antog 1920 års riksdag såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling ändrad lydelse av §§ 4, 28, 33 och 108 regeringsformen samt § 70 riksdagsordningen. Med dessa ändringsförslag, vilka år 1921 blevo definitivt antagna, avsågs att bereda väg för en lösning av den gamla och under senare år alltmer uppmärksammade frågan om vidgad behörighet för kvinnor att innehava statstjänst. Genom detta beslut avlägsnades, i stort sett, från grundlagarna de bestämmelser, vilka förut utgjort hinder för kvinnors utnämmande och befordrande till statstjänster. Under det att Kungl. Maj:ts utnämningssätt till de i § 28 regeringsformen avsedda tjänsterna — s. k. fullmaktstjänster — förut i det väsentliga var begränsad till män, inrymmer stadgandet numera ifråga om kvinnors anställning i dylika befattningar en hänvisning till bestämmelser, som kunna fastställas i annan form än grundlag, eller, såsom

uttrycket lyder, till »grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts». Allenast i fråga om prästerlig tjänst föreskrives, att kvinna ej må kunna därtill utnämnas, med mindre annorledes blivit bestämt i den ordning, 87 § 2 mom. regeringsformen stadgar.

Sedermera framlade Kungl. Maj:t vid 1922 års riksdag, proposition nr 241, förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. Lagförslaget innehöll en allmän regel om kvinnas principiella likställighet med man i fråga om behörighet att innehava statstjänst; därtill hade fogats bestämmelser om de särskilda fall, i vilka densamma ej skulle gälla. Regeln skulle även tillämpas i fråga om kvinnas behörighet att innehava annat allmänt uppdrag. Förslaget innehöll icke någon föreskrift om gift kvinnas ställning i statstjänsten och avsåg följaktligen att genomföra full likställighet mellan gifta och ogifta kvinnor.

Det kungliga förslaget tillstyrktes av sammansatta stats- och första lagutskottet, utlåtande nr 7, dock med den avvikelsen, att lagen icke skulle träda i kraft, förrän de kvinnliga statstjänarnas avlönings- och pensionsfrågor blivit lösta. Propositionen blev emellertid av första kammaren avslagen.

Vid 1923 års riksdag framlade Kungl. Maj:t genom proposition nr 40 i huvudsak samma förslag. I fråga om lagens ikraftträdande hade emellertid upptagits det av utskottet vid föregående riksdag förordade förslaget. I huvudsaklig överensstämmelse med det kungliga förslaget vann frågan vid denna riksdag sin lösning. Den 22 juni samma år utfärdades därefter lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag, den s. k. behörighetslagen.

Beträffande de kvinnliga statstjänarnas avlönings- och pensionsförhållanden framlades förslag genom statsverkspropositionen till 1925 års riksdag och, sedan riksdagen fattat beslut såväl härom som angående behörighetslagens ikraftträdande, har genom lag den 12 juni 1925 stadgats, att behörighetslagen skulle träda i kraft den 1 juli samma år.

Jämsides med lagstiftningen angående kvinnornas tillträde till statstjänster har frågan om likställighet i berörda hänseende mellan gifta och ogifta kvinnor varit aktuell. De av chefen för justitiedepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande år 1919 tillkallade sakkunniga för utredning av frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst ägnade i sitt den 27 december 1920 avgivna betänkande spörsmålet om gift kvinnas behörighet att innehava sådan tjänst en omsorgsfull utredning (betänkande II, sid. 74—108). De sakkunniga behandlade därvid även *frågan om särskilda undantagsbestämmelser för gifta kvinnliga befattningshavare*. Därvid framhöllo de sakkunniga bland annat följande.

Såsom en allmän anmärkning mot undantagsbestämmelser av ifrågavarande art hade redan tidigare gjorts gällande, att genom dem motverkades ett viktigt samhällsintresse, som det eljest ansetts vara för staten angeläget att i möjligaste mån söka befordra. Sålunda hade framhållits, att en direkt premiering från statens sida av det ogifta ståndet svårigen kunde försvaras särskilt i en tid, då äktenskapsfrekvensen och nativitetens avtagande vore ägnat att framkalla allvarliga och alltjämt ökade bekymmer. I samband härmed hade erinrats, att bestämmelser av detta slag kunde icke blott verka till avhållande från äktenskap utan även inbjuda till undvikande av moderskap inom äktenskapet. Härvid torde jämväl böra beaktas det kända förhållandet, att en kvinna, som vore hustru eller moder, sällan utan tvingande skäl sökte självständig förvärvsverksamhet. I flertalet fall, då detta skedde, utgjorde otvivelaktigt möjligheten för henne att bereda sig egen inkomst en av förutsättningarna för äktenskapets ingående eller hemmets upprätthållande; förhindrade man hennes inträde eller kvarstående i stats-tjänsten, dreve man henne därför som oftast att uppsöka en annan arbetsmarknad. För de olika bestämmelser, som i detta hänseende förekommit eller ännu gällde i vårt land, vore gemensamt, att med dem avsetts endast det i laga form ingångna äktenskapet, under det att föreskrifterna icke träffade dem, som utan att vara lagligt gifta levde under äktenskapliga förhållanden. På grund av det schematiska drag, som kännetecknade dem, medgäve de slutligen icke i önskvärd mån hänsyn till individuella förhållanden.

I såväl de kungl. propositionerna angående behörighetslagen som i riksdagsutskottens uttalanden har principen om gifta och ogifta kvinnors likställighet städse godtagits och denna har även godkänts i behörighetslagen.

Utskottet.

Utskottet kan till en början giva motionärerna rätt däruti, att under rådande tider av depression och arbetslöshet gifta kvinnors anställning i såväl stats- som annan allmän tjänst på många håll väckt betänkligheter. Särskilt ha uppmärksammats sådana fall, då både man och hustru utan tvingande ekonomiska skäl inneha sådana tjänster. Härtill kommer att innehavet av tjänsterna i en del fall medfört åtnjutande av dubbla naturaförmåner, vilket varit ägnat att hos skattedragare och andra ytterligare skapa ovilja mot själva systemet. Visserligen kan i enstaka fall denna ovilja tänkas vara framsprungen av avundsjuka mot bättre ställda, men i andra fall framträder densamma mot bakgrunden av den hårda kamp för anställning och befordringsmöjligheter, som nu förekommer för olika kategorier av personer, vilka, ofta under stora svårigheter och ekonomiska uppoffringar, utbildat sig för anställning i statens tjänst.

Givetvis hava dock dessa betänkligheter varit förutsedda vid genomförandet av här ovan antydd lagstiftning på området. Den omständigheten, att svårigheter under nu rådande förhållanden gjort sig särskilt gällande, synes utskottet icke vara av sådan art, att man därför bör uppgiva själva principen, som tagit sig uttryck i ett under flera år pågående målmedvetet arbete, vars resultat sedermera icke längre än något mer än ett halvår varit i gällande kraft. Det vore givetvis en utomordentlig åtgärd, om riksdagen

redan nu, innan verklig erfarenhet vunnits om behörighetslagens praktiska verkningar, ifrågasatte åtgärder för dess åtminstone partiella upphävande.

Motionärerna synas icke hava avsett generellt förbud mot gifta kvinnors tjänsteställning. Det torde vara ett faktum, att gifta kvinnors tjänsteställning i avsevärt antal fall är beroende av verkligt ekonomiskt behov. Den i motionerna avsedda reformen skulle således medgiva anställning åt gifta kvinnor, som därav vore i behov, men därifrån utesluta andra. Härigenom skulle vid befordran tagas hänsyn till, förutom förtjänst och skicklighet, för gifta kvinnor jämväl till vederbörandes behov av den inkomst, som medföljer en tjänst. Detta skulle ställa vederbörande myndigheter inför nästan olösliga uppgifter vid bedömande av olika statstjänares rent personliga förhållanden. En sådan prövning skulle onekligen bliva synnerligen grannlaga, och även med iakttagande av den största noggrannhet kunde det icke undgås att systemet komme att medföra såväl en känsla av osäkerhet för de anställda som ock på många håll missnöje, alstrat av påstådda oförrätter.

Ett av de mest bärande skälen för utskottets ståndpunkt i saken är emellertid att hela denna fråga måste ses från en vidare social synpunkt än som framkommit i motionen. Frågan om gifta kvinnors anställning utom hemmet är aktuell icke blott i fråga om statstjänst utan även beträffande gifta kvinnors förvärvsarbete utom hemmet på det privata området. Beträffande skilda kategorier av gifta kvinnor från städerskan å kontoret, hjälphustrun i hemmet, mjölkerskan i ladugården m. fl., vilka endast delvis äro sysselsatta utom hemmet, till dem, som utom hemmet ha full daglig sysselsättning, såsom fabriksarbeterskan, kontoristen, affärsföreståndarinnan och lärarinnan i enskilda skolor, skulle det med lika fog som om statsanställda kunna göras gällande, att de stå hindrande i vägen för mäns eller ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst. Därest staten som landets största arbetsgivare skulle inskrida mot gifta kvinnors anställning, kan det möjligen antagas, att detta skulle tagas till exempel i fråga om kommunal anställning samt på privata områden och därigenom medföra vidare konsekvenser än motionärerna tänkt sig.

Utskottet får slutligen framhålla, att utskottet icke kunnat finna utrett, att gifta kvinnors arbetsprestationer i stort sett skulle vara mindre tillfredsställande än andra befattningshavares. Skulle emellertid så befinnas vara fallet, bör det ankomma på vederbörande ledning att i sådant hänseende åstadkomma rättelse.

På grund av det nu anförda får utskottet hemställa,

att ifrågasavarande motioner icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 mars 1926.

På utskottets vägnar:

ERIK LAURÉN.

Närvarande: herrar *Laurén, Blomquist, Hansson* i Trollhättan, *Rudén, Olsson* i Hov, *Norsell, Eriksson* i Västbro, *Alströmer, Ahl* och *Smedh*.

Reservation

har anmälts av herr *Ahl*, vilken ansett att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

Utskottet hyser den uppfattningen, att någon förändring av den så sent som år 1925 i kraft trädde lagen om lika behörighet för kvinnor som för män att innehava statstjänst och allmänt uppdrag icke bör ifrågakomma. Något förbud för gift kvinna att innehava dylik tjänst synes icke heller vara av motionärerna ovillkorligt ifrågasatt. Den av herr Lindberg väckta motionen synes främst syfta till åstadkommande av åtgärder, som utan att försätta statsmakternas anslutning till någon ny princip, bättre än för närvarande tillgodoser mäns och ogifta kvinnors anspråk på arbetsutkomst. Enligt utskottets mening måste en dylik strävan i en tid av svår arbetslöshet vara förtjänt av allvarligt beaktande, och statsmakterna böra därför icke undandraga sig att göra spörsmålet till föremål för en undersökning, så mycket mindre som en stark folkopinion torde stödja den tanke, som ligger innesluten i de väckta motionerna.

Närmast synes en utredning böra taga sikte på frågan om icke en frivillig avgång för längre tidsperiod eller tills vidare ur statstjänst av gifta kvinnor kan underlättas. Med nu gällande bestämmelser har en gift kvinna, om hon önskar ägna sig åt hemmets arbetsuppgifter, endast att definitivt och för alltid lämna sin statstjänst. På grund härav torde det förekomma att gifta kvinnor upprätthålla en statstjänst uteslutande med tanke på att förhållanden i en framtid kunna uppstå, som nödvändiggöra att de ägna sig åt förvärvsarbete. En bestämmelse, som möjliggör ett avstående från tjänsten med rätt till återinträde i samma eller annan tjänst efter behovsprövning, skulle med hänsyn till anförda synpunkt vara motiverad.

En eventuell utredning bör dock icke begränsas till enbart antydda spörsmål. Nya uppslag, värda att prövas, torde kunna erhållas under utredningens gång. Det av motionärerna framställda yrkandet har erhållit en formulering så beskaffad att riksdagen kan ansluta sig till detsamma, utan att samtidigt binda sig för ett tvångsförfarande mot de gifta kvinnornas anställning i statstjänst eller över huvud taget för någon bestämd linje i frågan. Utskottet anser sig därför, utan att acceptera den av motionärerna anförda motiveringen, böra ansluta sig till deras yrkande.

Utskottet hemställer alltså,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda huruvida och i vad mån åtgärder kunna vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och att Kungl. Maj:t därefter utfärdar de bestämmelser eller för riksdagen framlägger de förslag som av utredningen kunna föranledas.